

GENDER TENGLIK ASOSIDA XOTIN-QIZLARDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY- PEDAGOGIK ASOSLARI

QLICHEVA GO'ZAL CHORSHANBIYEVNA

Termiz davlat universiteti tyutori

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada gender tenglik tamoyillari asosida xotin-qizlarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy va pedagogik jihatlari yoritilgan. Tadqiqotda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish jarayonida gender yondashuvining o'rni, xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini oshirishdagi ahamiyati hamda ta'lim jarayonida interfaol metodlar va innovatsion texnologiyalarning qo'llanishi tahlil qilingan. Shuningdek, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi omillar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan. Maqola natijalari gender tenglikni ta'minlash, xotin-qizlarning mustaqil qaror qabul qilish va analitik fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: *gender tenglik, tanqidiy fikrlash, xotin-qizlar ta'limi, pedagogik yondashuv, ijtimoiy faollik, innovatsion metodlar, interfaol o'qitish, mustaqil fikrlash.*

KIRISH

Hozirgi globallashuv davrida jamiyat taraqqiyoti, demokratik qadriyatlar va inson huquqlarini ta'minlash jarayonida gender tenglik masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ta'lim tizimi bu jarayonning eng muhim bo'g'inlaridan biri bo'lib, ayniqsa xotin-qizlarda mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish bugungi kunda ustuvor vazifalardan biri sanaladi. Chunki tanqidiy fikrlash bu shaxsning fikrni tahlil qilish, asoslash, muqobil yechimlarni izlash va ongli qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantiruvchi intellektual jarayondir.

Xotin-qizlarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish gender tenglikni ta'minlash bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu jarayon ularning ijtimoiy faolligini oshirish,

jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga zamin yaratadi. Shuningdek, gender tenglik tamoyillari asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni xotin-qizlarga o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarish, ijodiy salohiyatini namoyon etish hamda ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotda xotin-qizlarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslari tahlil qilinib, ta'lim jarayonida interfaol metodlar, innovatsion yondashuvlar va gender tenglik tamoyillarini uyg'unlashtirish orqali samarali natijaga erishish yo'llari yoritiladi. Shu bilan birga, mavjud ilmiy manbalar tahlili asosida genderga sezgir ta'lim muhitini yaratish va xotin-qizlarning fikrlash madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

ASOSIY QISM

Tanqidiy fikrlash ko'nikmalari xotin-qizlarda mustaqil fikrlash, dalillar ustida qaror qabul qilish, stereotiplardan xoli bo'lish kabi jihatlarni rivojlantiradi. O'zbekiston sharoitida bu ko'nikmalarni rivojlantirish quyidagi amaliy yo'llar bilan amalga oshirilmoqda:

Ta'lim muassasalarida genderga sezgir dars metodikasi qo'llanilishi;

Ta'limda gender tenglikni ta'minlash uchun o'quv dasturlarida xotin-qizlarga nisbatan stereotipli tasavvurlarni qayta ko'rib chiqish, jinsiy rollar bo'yicha kamsitishni kamaytirish yo'nalishida materiallar va dars metodikalari ishlab chiqilmoqda. Masalan, maktablarda psixolog, ijtimoiy fanlar darslarida muhokama, kritikal fikrlash mashqlari, guruh ishlarini qo'llash kengaymoqda. Bu orqali o'quvchi-qizlar "nima uchun", "qanday yo'l bilan" kabi savollarni berishga, fikrlarini asoslashga o'rgatiladi.

Kadrlar tayyorlash va malaka oshirish;

Ta'lim muassasalarida, jumladan o'qituvchilar va pedagogik xodimlar uchun gender tenglik bo'yicha malaka oshirish kurslari tashkil qilinmoqda. Bu kurslarda tanqidiy fikrlash metodlari, gender stereotiplari, jinsiy kamsitishning oldini olish usullari o'rgatiladi. Shu bilan birga, ta'lim boshqaruvida genderga oid ekspertiza, audit mexanizmlari joriy qilingan.

Институционал чора-тадбирлар;

Ta'lim vazirligi, Oila va xotin-qizlar davlat qo'mitasi kabi institutlar tomonidan gender tenglik siyosatini amalga oshirish bo'yicha maxsus yo'l xaritalari, strategiyalar ishlab chiqilmoqda. Bu hujjatlarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, stereotiplar bilan kurashish ham asosiy maqsad sifatida belgilangan.

О'zbekiston Respublikasining qonunchiligi va normativ hujjatlari tahlili;

Quyida O'zbekiston Respublikasida gender tenglik va xotin-qizlar huquqlarini himoya qilish borasida qabul qilingan muhim hujjatlar va ularning tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga ta'siri tahlil qilinadi:

Hujjat nomi	Qabul qilingan sanasi / raqami	Mazmuni va tanqidiy fikrlashga ta'siri
“Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida” Qonuni	2-sentabr 2019, № 562- Qonun	Ushbu qonun xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlarni kafolatlaydi, jinsiy kamsitishning barcha shakllarini taqiqlaydi, davlat boshqaruvi, ta'lim, fan, mehnat, ijtimoiy himoya va boshqa sohalarda gender prinsiplarini joriy etish zarurligini belgilaydi. Tanqidiy fikrlashga ta'siri shundaki, ta'limda jinsiy stereotiplardan xoli materiallar joriy etiladi, o'quv muhitida savollar berish, fikr almashish, ijtimoiy adolat masalalarini muhokama qilish imkoniyatlari kengayadi.
“Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan	2019, № 561-Qonun	Zo'ravonlikdan himoyalaniish ta'minlanganligi, oilada, maktab va jamiyatda jismoniy va psixologik bosimga qarshi choralar ko'rilishini belgilaydi.

Hujjat nomi	Qabul qilingan sanasi / raqami	Mazmuni va tanqidiy fikrlashga ta'siri
himoya qilish to'g'risida" Qonuni		Xotin-qizlarda o'z huquqlari haqida fikr yuritishga, "nima noto'g'ri" degan savollarni berishga rag'bat yaratadi. Bu, ayniqsa, ta'lim muhitida zo'ravonlik va kamsitish holatlarini aniqlash va ular ustida tanqidiy fikrlashni qo'llab-quvvatlashga imkon beradi.
Normativ- huquqiy hujjatlarni gender-huquqiy ekspertizadan o'tkazish tartibi to'g'risida Nizom	Vazirlar Mahkamasi qarori № 192, 30-mart 2020	Har bir yangi qonun yoki normativ hujjat loyihasi gender tenglik talablariga muvofiqligi bo'yicha tekshiriladi. Bu huquqiy ekspertiza loyihalar ichida gender stereotiplari yoki kamsituvchi qoidalar bo'lsa, ularni tuzatishga sharoit yaratadi. Ta'lim, darsliklar, o'quv metodikasidagi stereotipli matn yoki tasvirlar aniqlansa, ularni olib tashlash yoki qayta ko'rib chiqish masalalari ko'riladi. Bu esa tanqidiy fikrlash ko'nikmalarining rivojlanishiga bevosita hissa qo'shadi o'quvchi matnni tahlil qiladi, stereotipli xabarlariga qarshi fikr bildiradi.
2022-yil 15- dekabrdagi № 809- Qonun	2022, № 809-Qonun	Bu qonun "gender-huquqiy ekspertiza" va "genderga oid audit" kabi institutlarni mustahkamlashni ko'zda tutadi. Davlat organlarida, tashkilotlarda

Hujjat nomi	Qabul qilingan sanasi / raqami	Mazmuni va tanqidiy fikrlashga ta'siri
		kadrlar siyosati, huquqiy hujjatlar, faoliyat jarayonlariga gender tenglik nuqtai nazaridan baho berish amaliyoti joriy etiladi. Tanqidiy fikrlash haqidagi yondashuvda – o'quvchilar va fuqarolar huquqiy hujjatlarda gender jihatdan nohaqlik yoki tenglik yetishmasligini tan olishga, muhokama qilishga, takliflar kiritishga rag'batlantiriladi.

Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda huquqiy asoslardan kelib chiqadigan imkoniyatlar va cheklovlar:

Imkoniyatlar:

Qonunlar va normativ hujjatlar xotin-qizlarga teng imkoniyatlar berishni kafolatlagani sababli ta'lim muassasalarida gender jihatdan xolis materiallar tayyorlash, dars metodikalarini takomillashtirish imkoniyati mavjud.

Ekspertiza va audit tashkil etilishi davlat organlari va ta'lim muassasalaridagi noaniqlik va stereotipli ta'sirlarni aniqlash, ularni yo'q qilishga xizmat qiladi.

Ayollar huquqlari va gender tenglik masalalariga doir davlat siyosati; masalan, gender tenglikni ta'minlash komissiyasi, qo'mitalar, kengashlar faoliyati pedagogik jarayonda xotin-qizlarning ovozini ko'tarish va fikr almashuviga imkon yaratadi.

Cheklovlar:

Normativ hujjatlarda belgilangan prinsiplarning ta'lim muassasalarida to'liq amalga oshishi ba'zan sekin kechadi: darslik ishlab chiqishda yoki metodik materiallarda eski stereotiplar saqlanib qoladi.

O'qituvchilarning shaxsiy qarashlari, madaniyat va an'anaviy ijtimoiy stereotiplar hamon kuchli bo'lishi, bu tanqidiy fikrlashga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

Resurslarning yetishmasligi: malaka oshirish, interfaol metodlarni joriy etish, o'quv-uslubiy materiallar tayyorlash uchun moddiy va metodik jihozlar kam bo'lishi holatlari uchraydi.

XULOSA

Amaliy tajriba va qonunchilik bazasi ko'rsatadiki, O'zbekiston gender tenglikni ta'minlash va xotin-qizlarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish borasida sezilarli qadamlar tashlamoqda.

Normativ hujjatlar, qonunlar, ekspertiza va audit instituti, malaka oshirish kurslari kabi vositalar orqali pedagogik muhitda stereotipli fikrlardan xoli bo'lgan, savol bera oladigan, mustaqil fikrlaydigan xotin-qizlar shakllantirish imkoniyati yaratilgan. Biroq, bu imkoniyatlardan samarali foydalanish uchun ta'lim muassasalari va boshqaruv darajalarida amaliy monitoring va baholash, darslik va metodik materiallarni doimiy tekshirish, o'qituvchilarning ongini kengaytirish kabi qo'shimcha chora-tadbirlar kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Xaydarova, S. *Oliy ta'limda gender tengligi tushunchasi*. maqola. inlibrary.uz (Onlayn manzili: <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/download/28823/29658>)
2. Negamberdieva va boshqalar. *Ta'lim tizimida gender tenglikni ta'minlash masalalari*. hisobot / maqola. uzgender.uz (Onlayn manzili: https://uzgender.uz/wp-content/uploads/2024/11/talimda-gender_2024.pdf)
3. "O'zbekistonda gender tengligi tahlili" tahliliy hisobot. [The World Bank Docs](https://thedocs.worldbank.org/en/doc/752717e92c8ad1476bc6cb007bae8f1a-0080012024/original/uz-country-gender-assessment-2024-uz.pdf) (Onlayn manzili: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/752717e92c8ad1476bc6cb007bae8f1a-0080012024/original/uz-country-gender-assessment-2024-uz.pdf>)

4. “O‘zbekistonida gender tenglikni ta’minlash hamda xotin-qizlarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish” qarori (resurs kitobi). api.moiti.uz